

DOI: 10.31891/2307-5740-2021-298-5(2)-41
УДК 332.1

ПЕРЕПЕЛЮКОВА О. В.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
ORCID ID: 0000-0003-0385-4047
e-mail: lena.perepelukova@gmail.com

ТУРИСТИЧНІ КЛАСТЕРИ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

В статті розглянуто особливості формування та функціонування туристичних кластерів в Україні. Було визначено особливості функціонування таких кластерів в період пандемії. Встановлено, що така форма розвитку туристичного бізнесу на сьогодні є ефективною, оскільки сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств та регіону на зовнішньому ринку. Формування туристичних кластерів дозволяє об'єднуватися підприємствам, які функціонують в різних галузях економіки, при цьому їх спільна діяльність сприяє розвитку туристичного бізнесу. Ефективність розвитку такої форми співпраці пояснюється тим, що такі суб'єкти функціонують на однорідному сегменті, але кожен займає свою окрему нішу. Доведено, що особливістю формування туристичних кластерів є те, що підприємства в кластері мають вищий рівень взаємодії, змінюючи форму від цільових об'єднань підприємств до потужних, добре структурованих комерційних утворень. Доведено, що кластерні моделі організації туристичної діяльності відрізняються недосконалістю централізованого впливу, відповідним дотриманням умов рівноправності, створення умов для зростання ринкової конкуренції.

Ключові слова: туристичний кластер, інновації, економіка, ефективність, пандемія.

OLENA PEREPELIUKOVA

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

TOURIST CLUSTER AS AN INNOVATIVE FORM OF TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article examines the peculiarities of the formation and functioning of tourist clusters in Ukraine. The peculiarities of the functioning of such clusters during the pandemic were determined. It has been established that this form of tourism business development is currently effective, as it contributes to increasing the competitiveness of enterprises and the region on the foreign market. The formation of tourist clusters allows companies operating in different sectors of the economy to unite, while their joint activities contribute to the development of the tourism business. The effectiveness of the development of this form of cooperation is explained by the fact that such entities operate in a homogeneous segment, but each occupies its own niche. It has been proven that the peculiarity of the formation of tourism clusters is that the enterprises in the cluster have a higher level of interaction, changing their form from target associations of enterprises to powerful, well-structured commercial entities. It has been proven that cluster models of tourism organization are distinguished by the imperfection of centralized influence, the appropriate observance of conditions of equality, the creation of conditions for the growth of market competition.

It was established that the development of the tourist cluster is carried out on the basis of the involvement of large commercial and industrial structures, the involvement of regional and national authorities.

Associations of enterprises form an appropriate tourism system, which includes the assets of tourism product production of enterprises of various sectors of the economy, which are united in one tourism cluster. For the development of the tourist business and the attraction of investment resources, it is advisable to form the appropriate tourist-type economic zones, which will contribute to the increase of entrepreneurial initiatives, the use of tourist resources, and the improvement of the status and economic attractiveness of the region.

It has been proven that enterprises that are united in tourism clusters within the region have the opportunity to more effectively use the investment capacity of the region, to cooperate with regional authorities due to participation in regional investment and innovation projects.

Key words: tourism cluster, innovation, economy, efficiency, pandemic.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Світова криза яка викликана поширенням пандемії COVID-19 призвела до зниження рівня соціально-економічного розвитку як галузей економіки так і країни в цілому. Такі кризові явища дозволяють виявити проблемні місця в механізмі забезпечення господарської діяльності країни. Вплив на глобалізаційні процеси довів необхідність зміни світових центрів впливу, необхідності перерозподілу капіталу та ресурсів, трансформації існуючих економічних систем. Для України такі перетворення є актуальними через реалізацію стратегії європейської інтеграції та розвитку зовнішніх ринків. Одним з важливих аспектів економічного розвитку країни та її регіонів є туристична галузь. На сьогодні туристична галузь відіграє важливу роль у структурі глобальної економіки. Тому питання щодо застосування кластерних моделей саме в туристичній галузі є перспективними та необхідними.

Якщо розглядати туристичну галузь України то вона має достатній рівень свого розвитку, проте недостатньо використовуються відповідні інструменти для її розширення. Для розширення туристичної галузі та її вихід на міжнародні туристичні ринки доцільним є розробка та застосування кластерного механізму. Основні напрями щодо об'єднань для розвитку туристичної галузі є кластерна система, консолідація, інтеграція, договірні об'єднання та інше. Тому питання щодо формування відповідних кластерів туристичної галузі та їх ефективний розвиток на сьогодні для України є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питаннями формування та розвитку туристичних кластерів присвячено роботи багатьох вчених, а саме: К. Адамова, Ю. Арутюнова, К. Андрющенка, М. Войнаренка, Ю. Ковальова, О. Крайника, О. Кузміна, Н. Мартишенка, В. Проскури, С. Соколенко, Д. Стеченка, А. Требуха, І. Шимакової. Дослідження присвячені вивченню питань щодо формування та розвитку внутрішніх та зовнішніх функціональних кластерів з урахуванням зарубіжного досвіду їх використання в туристичній галузі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Не зважаючи на значний внесок науковців у питання формування та розвитку туристичних кластерів на сьогодні питання інноваційної складової таких кластерів та їх розвиток у період пандемії потребує додаткових досліджень, що й обумовлює актуальність статті.

Формулювання цілей статті

Основною метою роботи є дослідження формування та розвитку туристичних кластерів як інноваційної форми розвитку туризму в Україні в період пандемії та після її закінчення.

Виклад основного матеріалу

Розробка кластерної системи функціонування та розвитку більшості економічних сфер суспільного життя на сьогодні є пріоритетною. Кластерна форма реалізації дозволяє акумулювати ресурси з їх найбільш ефективним використанням, що дозволяє отримати більше прибутку з меншими витратами. Так, згідно з теорією за М. Портера, кластерну форму доцільно використовувати там, де досягнуто критичного об'єму за певними видами ресурсів та компетенцій, що сприяє досягненню ключових позицій у певній економічній сфері та сприяє забезпеченню конкурентних переваг [3]. Така конкурентна позиція досягається за рахунок інноваційного розвитку що сприяє збільшенню продуктивності праці та розвитку туристичного бізнесу за різними напрямками. Портер наголошує, що створення кластерів можливе на будь якій території та сфері економічної діяльності. Ефективність такої системи пояснюється великою кількістю переваг, які отримують підприємства котрі є розрізнені діючими та об'єднуються у відповідні кластери. До основних сильних сторін компаній, які об'єднуються в такі кластери можна віднести збільшення рівня продуктивності праці, використання переваг компаній, які функціонують в спільній географічній зоні, розвиток інноваційного потенціалу таких компаній, збільшення економічного зростання у порівнянні із конкурентами, формування нових організаційних утворень які з часом стають частиною таких кластерів тим самим розширюючи та посилюючи їх [1]. Найбільш ефективна діяльність таких кластерів спостерігається коли в ньому перетинаються суб'єкти господарювання з різних галузей. Тому для сфери туризму поширення набувають кластери які об'єднують підприємства за тематичною спрямованістю, наприклад спортивні, культурно-пізнавальні та інше. Кожен з таких туристичних суб'єктів господарювання формується на однорідному сегменті, проте ніша у них кожного своя, що сприяє збільшенню прибутку та користувачів сегменту. Завдяки створенню тематичних кластерів, формуються ланцюги доданої вартості, при цьому споживачі отримують яскраві враження та туристичний досвід. Слід відмітити, що членство у такому туристичному кластері є піддруктям підвищення конкурентоспроможності підприємства на зовнішньому та внутрішньому ринку [2]. Кластерні об'єднання в туристичні галузі є добровільними та дозволяють взаємодіяти підприємствам науковими та навчальними установами, органами місцевої влади для підвищення попиту на туристичні послуги та розвитку регіонального туризму. В межах туристичних кластерів об'єднуються підприємства, які за певних умов є конкурентам один одному, а за інших умов співпрацюють для вирішення певних спільних завдань, розроблення спільних ініціатив, підвищення конкурентоспроможності в галузі. Кількість учасників в кластері є необмеженою та залежить від цілей створення таких кластерів. Туристичні кластери можуть включати в себе як велику кількість малих підприємств так і об'єднання великих потужних суб'єктів господарювання. Особливістю формування туристичних кластерів є те, що підприємства в кластері мають вищий рівень взаємодії, змінюючи форму від цільових об'єднань підприємств до потужних, добре структурованих комерційних утворень.

Розвиток туристичного кластеру здійснюється на основі залучення великих комерційних та виробничих структур, залученням регіональних та національних органів влади. Слід зазначити, що кластерні моделі організації туристичної діяльності відрізняються недосконалістю централізованого впливу, відповідним дотриманням умов рівноправності, створення умов для зростання ринкової конкуренції. Розвиток та функціонування туристичних кластерів спрямовані на [2]:

- забезпечення інноваційного розвитку підприємств,
- підвищення адаптивності підприємств учасників кластерного об'єднання до мінливих зовнішніх умов;
- максимального використання інформаційних технологій;
- підвищення інтелектуальної складової галузі.

На основі приведених напрямів можна виокремити відповідні переваги застосування кластерної моделі організації туристичної галузі в Україні:

- підвищення ефекту діяльності за рахунок масштабу, оскільки економічна ефективність спільної діяльності підприємств при об'єднанні буде вищою, ніж така ж сама ефективність у окремого суб'єкта господарювання;

- розширення інноваційної складової за рахунок використання міжфірмових інформаційних потоків;
- створення локального ринку праці, що дозволяє підвищувати кваліфікацію працівників, здійснювати їх обмін, стажування та інше;

- зменшення собівартості наданих послуг за рахунок спільного використання наявних ресурсів та відповідної туристичної інфраструктури, збільшення конкуруючих між собою постачальників та посередників на ринку;

- розвиток та розширення кооперації.

Підприємства, які об'єднані у туристичні кластери в межах регіону мають можливість більш ефективно використовувати інвестиційну спроможність регіону, співпрацювати з регіональними органами влади за рахунок участі у регіональних інвестиційно-інноваційних проектах.

Формування потужного та конкурентоспроможного туристичного кластеру призводить до створення та просування відповідного бренду в індустрії. Так, формування відповідних туристичних кластерів включає в себе комбінації туристично-рекреаційних послуг, що створює відповідний комплексний пакет, який містить різні види туристичної та рекреаційної діяльності, що можна окреслити як кластер. На сьогодні в Україні популярними є туристичні кластери які поєднують в собі ресурсну складову регіону, наприклад туризм та сільське господарство, туризм та заповідники, який формує зелений туризм, промисловість та ділова активність, формують промисловий туризм та інше.

На сьогодні на території України діють такі рекреаційні комплекси як Трускавець, Моршин, Миргород, які включають в себе як ресурсну складову так і сферу туризму у санаторно-курортному секторі. У сфері туристично-пізнавального кластеру в Україні найпопулярнішими є Кам'янець-Подільський туристичний кластер, кластер «Оберіг» (Хмельницька область); кластер «Вознесенськ» (Південна частина України); Дністровський каньйон (Тернопільська область); кластери зеленого туризму Одеської області, Херсонської області, Закарпаття. На основі взаємодії державно-приватного партнерства в регіонах створюються відповідні туристичні кластери, які за рахунок надання якісних туристичних послуг сприяють стимулюванню попиту та пропозиції на такі послуги та забезпечують відповідні робочі місця в регіонах.

В Україні найбільшим туристичним кластером є курорт поліси Трускавець та Буковель. Завдяки інноваційній складовій дані кластери включають в себе поєднання ресурсної та туристичної складової які формують конкурентні переваги в відповідному секторі туристичної галузі. Ефективність туристичного кластеру залежить від поєднання його ресурсної та інноваційної складової. Модель туристичного кластеру, який сформовано на інноваційній складовій наведено на рис. 1.

Рис. 1. Формування інноваційних туристичних кластерів

Як видно з рис. 1. для формування ефективних туристичних кластерів на інноваційній основі необхідним є співпраця з науковими та освітніми установами, які сприяють впровадженню новітніх систем та технологій у розвиток бізнесу.

Така взаємодія забезпечує створення відповідної туристичної інфраструктури, яку слід розглядати як сукупність туристичних технопарків, кластерів, які сформовані на основі взаємодії туристичних підприємств, бізнес-інкубаторів, інформаційних центрів [4]. Такі об'єднання формують відповідну туристичну систему, яка включає активні виробництва туристичного продукту підприємств різних секторів економіки, які об'єднані в один туристичний кластер. Для розвитку туристичного бізнесу та залучення інвестиційних ресурсів доцільним є формування відповідних економічних зон туристичного типу, що сприятиме збільшенню підприємницьких ініціатив, використанню туристичних ресурсів, підвищенню статусу та економічній привабливості регіону. Такі туристичні зони можуть створюватися в кожному окремому населеному пункті в залежності від ресурсної та туристичної бази. Так, місто Київ можна вважати такою економіко-туристичною зоною, оскільки регіон має відповідну логіко-структурну модель організації туристичного кластеру на основі взаємодії туристичної сфери з університетами, промисловими та історико-культурними хабами. Великі міста в Україні самі в змозі формувати такі туристично-інноваційні центри в залежності від природно-ресурсної складової регіону.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Дослідження розвитку та функціонування туристичних кластерів в Україні показало, що на сьогодні Україна має досить потужний ресурсний потенціал щодо розвитку туристичних кластерів. Проте, запровадження відповідних ініціатив повинно підтримуватися з боку держави та регіональних органів влади у питаннях створення відповідного нормативно-правового забезпечення, яке повинно сприяти створенню позитивного інвестиційного клімату в Україні та регіонах. Вчені на чолі з Портером вважають, що формування таких кластерів сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості територій, підвищенню її загального рівня конкурентоспроможності. Розвиток галузі дозволить вітчизняним підприємствам сформувати більш потужні центри, які сприятимуть виходу на зовнішні ринки, розвитку інновацій у галузі, популяризації різних видів туристичних послуг та продуктів. Тому важливим аспектом є розробка та вдосконалення існуючої організаційної форми створення та функціонування таких кластерів, розвиток системи підготовки та перепідготовки кадрів для сфери туризму, сприяння міжнародному обміну досвідом.

Перспективою подальших досліджень є розробка організаційно-економічного інструментарію щодо формування туристичних кластерів на інноваційній основі розвитку бізнесу.

Література

1. Александрова А. Ю. Туристские кластеры: содержание, границы механизма функционирования. Современные проблемы сервиса и туризма. 2007. № 1. С.51-61.
2. Михайличенко Г. І. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіонів. Менеджмент та підприємництво в Україні: Збірник наукових праць. 2012. С.341-349.
3. Портер М. Е. Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів. Київ, 1998.390 с.
4. Стеченко Д. М. Інноваційні форми регіонального розвитку. Київ. 2002. 254с.

References

1. Aleksandrova A. Y. Turastichni klasteri soderganie, granici, mehanizma funkcionirovaniya [Tourist clusters: content, boundaries, functioning mechanism]. Modern problems of service and tourism. – 2007. No. 1. P.51-61.
2. Mykhailychenko G. I. Formuvanie innovatsiynih turisticnih klasteriv konkurentnoi perevagi rozvutku regionov [Formation of innovative tourism clusters as a competitive advantage of regional development.] Management and entrepreneurship in Ukraine: Collection of scientific papers. 2012. P.341-349.
3. Porter M.E. Strategiya konkurencii metodika analizu galuzey I diyalnosti konkurentov [Competition strategy: Methodology for analyzing industries and activities of competitors]. Kyiv, 1998.390 p.
4. Stechenko D.M. Innovatsiine formi regionalnogo rozvutku [Innovative forms of regional development]. Kyiv. 2002. 254 p.